

Mikko Kohvakka

Kilpailu Karjalan keskuksesta

Joensuun ja Lappeenrannan kaupunginjohtajien aluekäsitys ja Karjala-kuva 1970-luvulta 1990-luvulle

Toisen maailmansodan jälkeen, Suomen menetettyä suuren osan sille kuulunutta Karjalaa ja sen ”pääkaupungin” Viipurin, alueen jäljelle jääneessä osassa alkoi kilpailu Suomen puoleisen Karjalan keskuspaikasta. Tätä asemaa havittelivat sekä Pohjois-Karjalan maakunnan keskuskaupunki Joensuu että Viipurin läänin rippeistä kokoon parsitun Etelä-Karjalan maakunnan suurin asutuskeskus Lappeenranta. Molemmat kaupungit kävivät kilpaan retorisin keinoin, kirjoitettua ja puhuttua sanansäilää heitellen.

Kamppailu kärjisty 1960-luvun puolivälissä, jolloin kädenvääntö Itä-Suomen yliopiston sijoituspaikasta huipentui.¹ Samoihin aikoihin Suomessa vahvistui niin kutsuttu järjestyshakuinen aluesuunnitteluajattelu. Ympäri maata oli valtiotason kaaoksen hillitsemiseksi ja järjestyksen nimissä luotava pääkaupunkikeskuksesta, valtakunnanosan keskuksista, maakuntakeskuksista, kaupunki- ja kauppakeskuksista sekä kuntakeskuksista koostuva hierarkkinen järjestelmä. Keskusten keskinäisessä hierarkiassa maakuntakeskuksiksi nimetyt Joensuu ja Lappeenranta havittelivat molemmat nousua askeleen ylemmäksi, valtakunnan itäisen osan keskuksiksi. Järjestyshakuinen aluesuunnitteluajattelu eli vahvana Suomessa aina 1980-luvun puoleenvä-

liin asti.² Tuolloin alkoi vähitellen lisääntyä yleinen, talouden ja elinkeinoelämän piiristä julkiselle sektorille levinnyt kilpailu(kyky)ajattelu.³ Se peräänkuulutti myös kaupungeilta uudenlaista kykyä kilpailla keskenään ja kytkeytyä osaksi avautuvaa ylikansallista talousjärjestelmää.

Tulkintoja Karjalasta ovat tuottaneet akateemisen (historian) tutkimuksen ohella amatöörit, kuten poliitikot ja vaikutusvaltaiset virkamiehet.⁴ Tarkastelen Joensuun ja Lappeenrannan kaupunginjohtajien aluekäsitäyksiä ja Karjala-kuvaa sekä niissä mahdollisesti tapahtuneita muutoksia 1970-luvulta 1990-luvun alkuun. Sosiaalisen konstruktionismin hengessä selvitän, millä tavalla kaupunginjohtajat tuottivat tai uusinsivat käsitystä Karjalasta sekä johtamastaan kaupungista, ja millaisia merkityksiä he ammensivat aluetta käsittelevistä historiankirjoituksista ja -tutkimuksista rakentaessaan johtamastaan kaupungista – vähintäänkin mielikuvien tasolla – uutta keskusta Karjalaaan.

Artikkelilla on yhtymäkohtia viimeisen kahden vuosikymmenen aikana vahvistuneeseen kriittiseen Karjala-tutkimukseen, joka on nostanut esiin monipuolisia ja kiistanalaisia tulkintoja Karjalasta.⁵ Ennen kaikkea artikkeli kytkeytyy aluehistorialliseen katsantokantaan ja sen läpileikkaavana tavoitteena on kuvata aluekäsitysten

1. Mikko Kohvakka, Verkosto, skaala ja korkeakoulujen perustaminen 1960-luvun alun Suomessa. *Alue ja Ympäristö* 42 (2013), 3–16.
2. Liiketaloustieteellinen tutkimuslaitos, *Suomen keskus- ja vaikutusaluejärjestelmä*. Valtakunnansuunnittelu- ja tutkimuskeskus 1967; Sami Moisio, *Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään*. Vastapaino 2012, 143–150.
3. Risto Heiskala, Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi Jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus 2006, 24.
4. Kimmo Katajala, Konstruoitu Karjala. Suomalaisen historian tutkimuksen Karjala-paradigmat 1900-luvulla. Teoksessa Pekka Suutari (toim.) *Karjala-kuva rakentamassa*. SKS 2013, 29–82.
5. Ks. esim. Outi Fingerroos & Jaana Loipponen (toim.) *Nykytulkintojen Karjala*. Jyväskylän yliopisto 2007; Outi Fingerroos, *Karjala utopiana*. Jyväskylän yliopisto 2010; Pekka Suutari (toim.) *Karjala-kuva rakentamassa*. SKS 2013.

rakentumista tavalla, jossa historian käyttö näytetään yhtenä osatekijänä.⁶ Artikkelit synnyttää uutta tietoa siitä, kuinka Suomen puoleisen Karjalan suurimpien kaupunkien johtajat tulkit-sivat paitsi ”senhetkisyttä” myös menneisyyttä rakentaessaan aluekäsitystään ja Karjala-kuvaa sekä tulevaisuuteen suuntautuvia (alue)poliittisia⁷ ambitoitaan.⁸ Esittelen seuraavaksi lyhyesti tutkimusasetelman eli tutkimustapaukset, käyt-tämäni avainkäsitteet, aineiston ja metodin sekä kuvaan tiiviisti Marc Blochin peräänkuuluttaman avoimuuden nimissä analyysiprosessin kulun, sen kuinka olen tuloksiini päätenyt.⁹

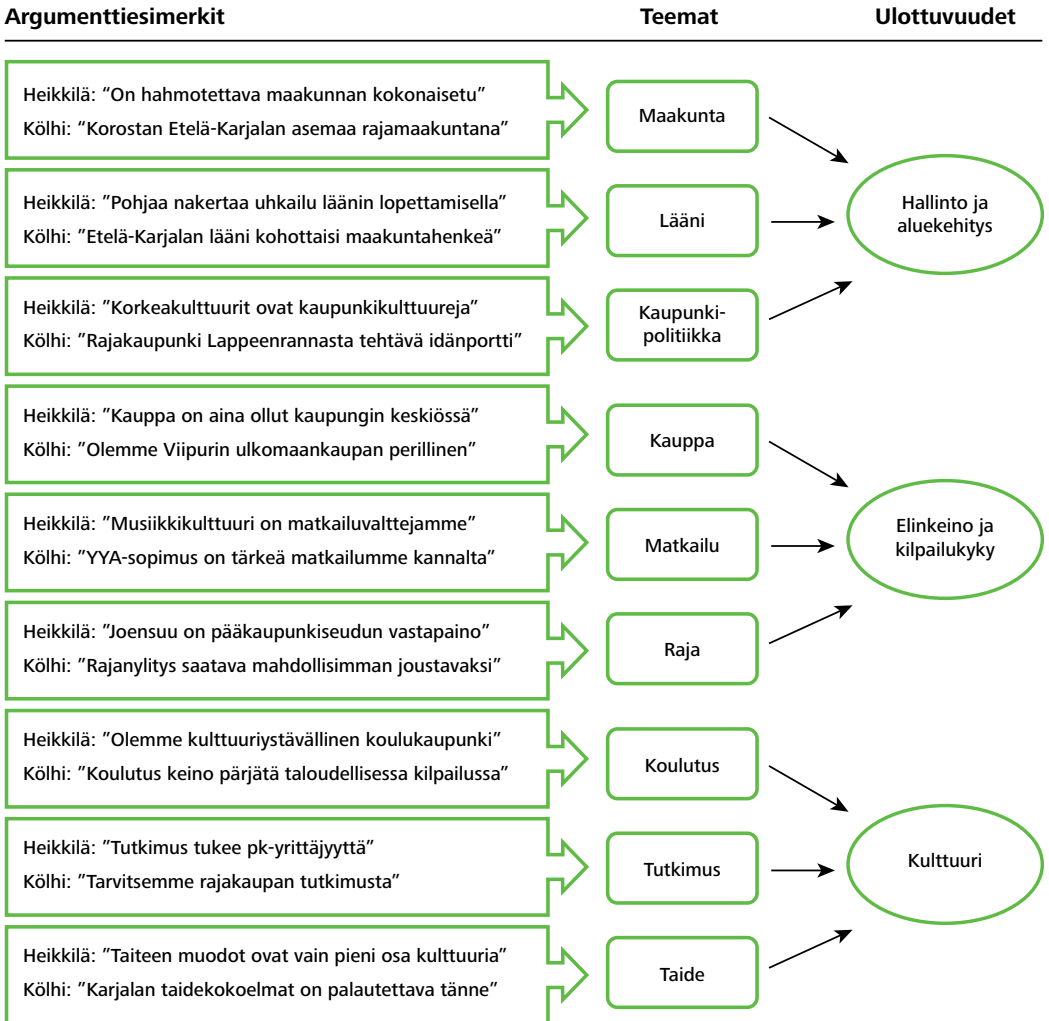
Tutkimusasetelma

Kaupunginjohtajat ovat avaintoimijoita ”pai-kan” ja ”alueen” merkityssisältöjä määritettä-essä. Kaupunginjohtajien keskeistä asemaa ja vaikutusvaltaa kuvastaa se, että heillä on usein korkea koulutustaso ja laajan tietopohjan mukaanaa tuomaa monialaisuuden hallintakykyä eli kulttuurillista pääomaa sekä kyvykkyyttä verkos-toitua niin paikallisesti, kansallisesti kuin kan-sainvälisesti, minkä vuoksi heillä on myös paljon sosiaalista pääomaa.¹⁰ Korkea sosiaalinen status tekeekin kaupunginjohtajasta eräänlaisen tule-vausorientoituneen (alue)poliittisen linjan

suunnannäyttäjän (*policy entrepreneur*).¹¹ Ollakseen tehokas kaupunginjohtajan on oltava sitou-tunut johonkin aluekäsitykseen, jonka mukaan hän määrittelee alueen tai paikan merkityksen ja sisällön. Tämä aluekäsitys on puolestaan kon-teksti- ja paikkasidonnainen sekä historiallisesti kerrostunut, jolloin yhteiskunnalliset muutospro-ssit vaikuttavat siihen sekä suoraan että välilli-sesti.¹²

Joensuun kaupunginjohtaja Aaro Heikkilä (1935–2007) ja hänen lappeenrantalainen kol-legansa Jarmo Kõlhi (1929–2002) saavuttivat molemmat hyvin vahvan ja pitkäkestoisen ase-man kaupunkien päätöksentekokoneistossa. Juristiksi koulutautunut sosialidemokraattitai-tainen Heikkilä johti Joensuuta värikkäällä ja omavaltaisella otteella ensin apulaiskaupungin-johtajana (1967–1974) ja sen jälkeen kaupungin-johtajana kahden vuosikymmenen ajan (1975–1995). Tuona aikana hänet opittiin tuntemaan ”kyläpääällikkönä”, jolla oli aikalaisten mukaan ”enemmän valtaa kuin laki ja ohjesäännöt edel-lyttivät” ja joka ei kaihtanut toimia kunnallispoliittikkojen tahdon vastaisesti ja heitä julkisesti arvostellen.¹³ Jarmo Kõlhi oli niin ikään koulutuk-seltaan juristi ja omisti ensin SDP:n ja sen jälkeen kokoomuksen jäsenkirjan. Hän aloitti Lappeen-

6. Aluehistoriallisesta katsantokannasta ks. esim. Maria Lähteenmäki (toim.) *Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia alue-historialliseen tutkimukseen*. SKS 2009; Sulevi Riukulehto, Mitä on aluehistoria? *Maaseudun uusi aika* 23 (2015), 39–53; Historian käyttöä ja historiapolitiikkaa tarkastelevasta tutkimuserinnöstä ks. esim. Peter Aronsson, *Historiebruk. Att använda det förflutna*. Studentlitteratur 2004; Jeremy Black, *Using history*. Hodder Arnold 2005; Historian käyttö -teema-numero. *Historiallinen Aikakauskirja* 107 (2009); Pilvi Torsti, *Suomalaiset ja historia*. Gaudeamus 2012; Kenneth Nord-gren, How to do things with history. Use of history as a link between historical consciousness and historical culture. *Theory & Research in Social Education* 44 (2016).
7. Ymmärrän aluepolitiikan tässä tapauksessa itsenäisen ja kapean politiikan sektorin sijasta valtion tilasuhteiden sään-telynä, joka koskettaa koko valtioaluetta ja johon lukuisat poliittiset ja yhteiskunnalliset toimijat pyrkivät vaikuttamaan. Ks. tarkemmin Moisio 2012, 19–21.
8. Vrt. Risto Heiskala & Eeva-Luhtakallio, Johdanto. Suunnitteluloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan? Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi Jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus 2006, 8–9; Torsti 2012, 10.
9. Marc Bloch, *Historian puolustus*. Artemisia 2003, 112; ks. myös Kimmo Katajala, Kirkon rakennus politiikan pyörteissä. *Historiallinen Aikakauskirja* 115 (2017), 374–375.
10. Pierre Bourdieu, The forms of capital. Teoksessa John G. Richardson (toim.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Greenwood Press 1986, 241–258.
11. John W. Kingdon, *Agendas, Alternatives and Public Policies*. Little, Brown & Co. 1984, 165–166.
12. *Aluekäsitys* käsitteenä on tässä yhteydessä yhtä avoin ja monimuotoinen kuin *alue*-käsittekin. Aluekäsityksen kautta voidaan antaa merkityksiä yhtä lailla valtiolle, läänille, maakunnalle, kunnalle, seudulle ja kulmakunnalle kuin myös alueiden välisiä rajoja ylittävälle tai rajoja vahvistaville kanssakäymisen muodoille. Ks. Heikki Riikonen, Aluetietoisuuden sisältö paikallisyhteisössä. Sukupolvet ja muistinvaraiset alueet. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino 1997, 179–182; Kaj Zimmerbauer, Timo Suutari & Antti Saarteenoja, Resistance to the deinstitutionalization of a region. Borders, identity and activism. *Geoforum* 43 (2012), 1068; Lähteenmäki 2009.
13. Jorma Korhonen, Joensuun ahväärät. *Helsingin Sanomat* 3.11.1979; Jaakko Okker, [Aaro Heikkilä:] Ihmiset eivät halua osallistua. *Suomen Kuvalehti* 6.8.1982; Pekka Sitari, Aaro Heikkilälle ”viimeinen varoitus”. *Karjalainen* 19.1.1983; ks. myös Martti Meuronen, *Kyläpääällikkö Aaro Heikkilä*. Omakustanne 1988, 15–16.

Kuvio 1. Analyysiprosessikuvaus

rannan kaupunginjohtajana vuonna 1965 ja toimi virassaan aina vuoteen 1993 asti jakaen voimakas-
tahtoisena ja omanarvontuntoisena persoonana
ihmisiä ystäviin ja vihollisiin. Sanomalehti *Etelä-
Saimaan* mukaan Kölhi oli uransa huipulla ehdo-
ton ykkösmies Lappeenrannassa, jota puolueiden
nökkämiehet kävivät tapaamassa "aikaa tilaten ja
hattu kourassa".¹⁴

Molemmat kaupunginjohtajat rakensivat ja
levittivät aluekäsitystensä ja siihen kytkeytynyttä
Karjala-kuvaa suostuttelevaa kieltä eli retoriikkaa
strategisesti hyödyntäen.¹⁵ Heidän kielellisen vai-
kuttamisensa työkaluihin kuului myös historian

käyttö, tarkemmin ilmaistuna historiapolitiikka.
Tarkoitan historiapolitiikalla tässä yhteydessä
kaupunginjohtajan tekemiä valintoja ja hänen
käyttämäänsä tapaa selittää paitsi johtamansa
kaupungin ja Karjalan historiaa myös yleisem-
min menneisyyttä, minkä kuvan avulla hän pyrki
hallitsemaan senhetkistä tilaa ja rakentamaan tai
legitimoimaan sopivaksi katsomaansa tulevai-
suuden vaihtoehtoa. On kuitenkin hyvä muistaa,
että toimijoiden retoriikka ja historian käyttö eivät

14. Antti O. Arponen & Jorma Hernesmaa, Kölhi ajoi sitkeästi Lappeenrannan etua. *Etelä-Saimaa* 8.5.2002; Jorma Hernesmaa, Väliässä oli välirikko. *Etelä-Saimaa* 27.9.2008.

15. Ks. tarkemmin James A. Herrick, *The history and theory of rhetoric. An introduction*. 4. painos. Allyn & Bacon 2009.

synny koskaan tyhjästä, vaan niiden taustalla vaikuttavat kunakin hetkenä vallitsevat territoriaaliset, symboliset, diskursiiviset ja institutionaaliset rakenteet.¹⁶

Artikkelini perustuu Aaro Heikkilän ja Jarmo Kõlhin henkilöarkistoista löytyviin puheisiin, esitelmiin ja kirjeaineistoon sekä soveltuvin osin lehtileikkeisiin. Henkilöarkistojen anti mahdollistaa kaupunginjohtajien erilaisissa julkisissa tilaisuuksissa esiin tuomien retoristen ja historiapolitiittisten tehokeinojen analysoinnin. Se ei kuitenkaan tavoita niitä aluekäsitystä ja Karjala-kuvaa rakentavia näkymättömämpiä käytäntöjä, joita kaupunginjohtajat toteuttivat kunnan ja kuntayhtymien päätöksentekokoneistoissa sekä muissa virallisissa ja epävirallisissa ryhmittymissä ja verkostoissa. Kyseiset henkilöarkistot eivät ole myöskään täysin yhteismitallisia, sillä Kõlhin arkisto on laajempi ja monipuolisempi kuin Heikkilän. Tämä seikka sekä epätietoisuus siitä, mitä papereita kaupunginjohtajat ovat jättäneet tallentamatta arkistoihin, on hyvä pitää mielessä tulkintoja tehtäessä.

Olen analysoinut aineistoa laadullisen dokumenttianalyysin, eritoten retorisen analyysin keinoin. Olen toisin sanoen kartoittanut analyysissäni niitä tarkkaan valikoituja argumentoinnin, suostuttelun ja vakuuttamisen muotoja, joiden kautta kaupunginjohtajat pyrkivät legitimoimaan edustamansa aluekäsityksen ja Karjala-kuvan, eli saamaan mahdollisimman laajat ja vaikutusvaltaiset ihmisjoukot niiden taakse.¹⁷ Michel Foucaultin ja Maria Tamboukoun edustamaa analyysitapaa soveltaen luin tutkimusmateriaaliani useaan otteeseen siten, että ensimmäinen, pintatasolla pysyttäytynyt luku- ja kuulustelukerta antoi karkean yleiskuvan niistä teemoista, joita kaupunginjohtajat painottivat puheissaan ja kir-

joituksissaan. Toisella lukukerralla tutkimuskysymykseni kannalta relevanttien teemojen määrä tarkentui yhdeksään, joita tuki lukuisa joukko kaupunginjohtajien sitaatteja. Mennessäni tämän jälkeen jälleen astetta syvemmälle analyysissäni yhdistelin edellä mainitut yhdeksän teemaa kolmeksi eri ulottuvuudeksi (ks. Kuvio 1).¹⁸

Keskeistä esiin nostamissani teemoissa on se, että ne nousivat jokainen selvästi esiin keräämättäni aineistosta ja löytyivät molempien kaupunginjohtajien argumentaatiosta, mutta erisijallisuudenä ja erilaisin painotuksin. Tämä on osoitus siitä, miten eri osapuolet ”käyttävät usein samoja, ajankohtanaan suosittuja käsitteitä, mutta pyrkivät antamaan niille omaa näkemystään tukevan merkityksen”.¹⁹ Siirryinkin seuraavaksi käsittelemään Kuviossa 1 mainittuja ulottuvuuksia ja kaupunginjohtajien niille eri aikoina antamia merkityksiä. Tarkoitukseni on osoittaa, kuinka nämä ulottuvuudet määrittivät kaupunginjohtajien aluekäsitystä ja Karjala-kuvaa eli niitä elementtejä, joiden pohjalta he perustelivat oman kaupunkinsa asemaa uutena Karjalan ”pääkaupunkina”.

Lääni, maakunta ja pikkukunnat keskuskaupunkia pönkittämissä

Aaro Heikkilän ja Jarmo Kõlhin hallinto- ja aluekehitysretoriikan keskiössä oli maakunnan keskuskaupunki, jota muiden hallinto- ja kehitysorganisaatioiden eli läänin, maakuntaliiton ja pienempien kuntien oli toiminnallaan tuettava. Molemmat kaupunginjohtajat pitivät ”luonnollisena” ja maakunnan ”kokonaisuutena” palvelevana sitä, että heidän johtamansa keskuskaupunki kasvaisi ja kehittyisi kohti valtakunnanosan keskuksen statusta itäisessä Suomessa. Kasvulle oli oltava myös fyysistä tilaa. Heikkilän sanoin: ”maa-

16. Jorma Kalela, Historiantutkija ja politiikka. *Historiallinen Aikakauskirja* 106 (2008), 418–419; Kimmo Katajala, Historiantutkimus, politiikka, vaikuttavuus ja eettiset ratkaisut. *Historiallinen Aikakauskirja* 107 (2009), 228–232; Pirjo Markkola, Historia nykyisen ja tulevan tekemisessä. *Historiallinen Aikakauskirja* 107 (2009), 273–274; Pilvi Torsti & Juhana Aunesluoma, Historian käyttö yhteiskunnassa ja tutkimuksessa. *Historiallinen Aikakauskirja* 107 (2009), 276–279.

17. Ann M. Gill & Karen Whedbee, Rhetoric. Teoksessa Teun A. van Dijk (toim.) *Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction*. Sage 1997, 157.

18. Michel Foucault, Question of method. Teoksessa Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (toim.) *The Foucault effect. Studies in governmentality with two lectures by and an interview with Michel Foucault*. The University of Chicago Press 1991, 73–86; Maria Tamboukou, Writing genealogies. An exploration of Foucault’s strategies for doing research. *Discourse. Studies in the Cultural Politics of Education* 20 (1999), 201–217; ks. Kuvio 1:n osalta myös Dennis A. Gioia, Kevin G. Corley & Aimee L. Hamilton, Seeking Qualitative Rigor in Inductive Research. Notes on the Gioia Methodology. *Organizational Research Methods* 16 (2013), 21.

19. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius, Johdanto. Teoksessa Matti Hyvärinen et al. (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino 2003, 9.

ton kunta on voimaton kuohilas". Kaupunginjohtajien näkemykset liittyivät 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun kuntajaotuksen remontista käytyyn debattiin, jossa vastakkain olivat kasvavien kaupunkikeskusten menestyksestä puhunut keskitetyn aluerakenteen diskurssi ja pienten kuntien selviämisestä huolestunut hajautetun aluerakenteen diskurssi. Keskustelu aktivoitui uudelleen 1980-luvun aikana, jolloin ryhdyttiin puhumaan korkean teknologian varaan rakentuvien kaupunkiseutujen pärjäämisestä avautuvassa Suomessa. Kaupunkien etujen puolustus asetti Heikkilän ja Kölhin aika ajoin konfliktiin niiden läänin, maakuntaliiton ja/tai muiden kuntien edustajien kanssa, jotka kannattivat tasaisempaa kehityskulkua alueen sisällä ja karsastivat kaupunginjohtajien innokkaasti ajamia kuntaliitoksia.²⁰

Heikkilä argumentoi Joensuu-keskeisen aluekehityksen puolesta rinnastamalla kaupungin ja onnellisuuden: hänen mukaansa kaupunki edusti "onnellisen ihmisen olopaikkaa". Perusteluja väitteelleen Heikkilä haki historiasta, jota hän käytti argumenttina muutoksen aikaansaamiseksi²¹. Oli Ruotsin kuninkaiden itään ja pohjoiseen harjoittaman vuosisataisen ekspansio politiikan ja 1700-luvun jälkipuoliskolla toteutetun,

■ Joensuun sykkivä sydän 1960–1980-luvuilla oli laaja toriaukio, jota reunustivat kaupungin vilkkaimmat kadut ja kooltaan näyttävimmät kerrostalot. Kuvat: Museovirasto, Historian kuvakokoelma HK19931028:1139 ja HK19950323:5544. Kuvaaja: Teuvo Kanerva.

"yksinäistalajärjestelmään" perustuneen isojaon syytä, että suomalaiset ja etenkin itäsuomalaiset olivat "luonnostaan epäkaupunkilaisia" ja "todellista maalaiskansaa". Heikkilän mukaan valmiita kyläyhteisöjä hajottaneen politiikan vaihtoehtona olisi voinut olla Saksassa myöhemmin toteutettu maanomistusolojen järjestäminen, jossa "perusratkaisuna oli tiivis kylä, ja pellot ja metsät levittäytyivät tämän tiheän taajaman ympärille." Heikkilä tosin näki tehdyillä ratkaisuilla myönteisiäkin vaikutuksia. Ne ratkaisivat aikanaan merkittäviä sosiaalisia ja liikaväestöongelmia.

Tuon politiikan ansiosta laaja maamme on yllättävän tasaisesti asuttu; kehitysalueilamme on väkeä ja elinvoimaisia kaupunkeja on myöskin siellä.

20. Joensuun kaupungin keskusarkisto (JKKA), Aaro Heikkilän arkisto (AHA), Kansio 3 Tervehdykset ja puheet 1980–94, Aaro Heikkilän vappupuhe 1.5.1981; Aaro Heikkilän uudenvuodentervehdys 31.12.1983; Lappeenrannan kaupunginarkisto (LKA), Jarmo Kölhin arkisto (JKA), Hc:2 Esitelmät, muistiot ym. 1974–79, Yksityiskohtaiset elinkeinoelämän, hallinnon ja koulutuksen kehittämisedellytykset, päiväämätön esitelmä vuodelta 1975; Heikkilä yritysillassa: 'Maaton kunta on voimaton kuohilas'. *Karjalan maa* 17.4.1984; Ari Manninen, *Palveluja vai byrokraatiaa? Suomen kunnallishallinto sotien jälkeen*. Edita 2010, 26–44, 101–126.

21. Nordgren 2016, 480.

Tämä ei kuitenkaan poistanut sitä tosiseikkaa, että Suomesta puuttui yleisesti ottaen suotuisat edellytykset onnelliselle ihmiselle.

Ensimmäinen edellytys onnelliselle ihmiselle on se, että hän saa elää yhteisössä. Ja oikea yhteisö on vain kylän tai kaupungin muotoinen paikka, ei korvessa oleva yksinäisäisyys. Korkeakulttuurit ovat kaikki kaupunkikulttuureja. [...] Vain kaupunkimuotoiseen yhteisöön voidaan kerätä riittävästi tuotantovoimia ja tuotteita, jotta kohtuullinen elämän helppous ja riittävä vuorovaikutus voidaan saavuttaa.²²

Heikkilän mukaan ainoastaan kaupungissa yksilö kykeni toteuttamaan kahta onnellisuuden kannalta keskeistä seikkaa: mahdollisuutta osallistua ja olla rauhassa. Kaupungissa hän voi seurata läheltä elämän moninaisuutta, tuntea monenlaista ammatinharjoittajaa, erilaisia ja eri-ikäisiä ihmisiä, eri rotuja, erilaisia tapoja, siis kaikkea sitä, mikä synnyttää suvaitsevaisuutta: ”Ja suvaitsevaisuus on puolestaan viihtyisän ja onnellistavan olopaikan tunnusmerkki”. Heikkilän läpi 1980-luvun viljelemä suvaitsevaisuuspuhe törmäsi 1980–1990-lukujen taitteessa vastadiskussiin, puhetapaan, jossa vastustettiin suljetun Suomen avaamista ja Heikkilän visiota ”kaupunkiin syntyvästä, vieraista kansanosista koostuvasta vähemmistöjen ryhmästä”²³

Suurimpana uhkana Joensuun asemalle ”Karjalan pääkaupunkina” ja ”onnellisuuden olopaikkana” Heikkilä piti 1970-luvun lopulta lähtien sellaista keskustapuolueen maakunnallisuuteen nojaavaa aluekäsitystä, jossa keskeiset palvelut ja resurssit, kuten sairaala- ja terveyskeskusrakennukset, osoitettiin kehitysaluemaakunnan ”syrjäkyliin” vielä senkin jälkeen, kun niiden akuutit tarpeet olivat tulleet tyydytetyiksi. Vastavuoroisesti pienemmät kunnat eivät olleet valmiita tuke-

maan riittävästi Joensuuta koko maakuntaa hyödyttävissä hankkeissa, kuten opiskelija-asuntojen rakentamisessa nopeasti kasvavalle joukolle toisen ja korkeimman asteen opiskelijoita. Heikkilän mukaan kaupungin vuokratulojen rakentamisyhtiön nimenmuutos Joensuun Haka Oy:stä Pohjois-Karjalan Haka Oy:ksi vuonna 1968 ei ollut kovin osuva, sillä ”alusta pitäen muut Pohjois-Karjalan kunnat irtisanoutuivat kohteliaasti mutta päättäväisesti kaikesta rahallisesta tuesta Joensuuhun rakennettaviin asuntoloihin.”²⁴

Heikkilän ja Pohjois-Karjalan muiden kuntien välisiä suhteita tulehdutti muutamaan otteeseen myös ”kyläpäällikön” – ”kuntaimperialistiseksi” kutsuttu – tapa kritisoida ”kepun ja muiden porvaripuolueiden jäykkäniskaisuutta” ja kyvyttömyyttä ryhtyä kuntauudistuksiin ennen kuin ”asiat on ajettu sellaiseen umpikujaan, että pakosta on tehtävä se, mikä olisi ollut tehtävissä vapaaehtoisesti.”²⁵ Heikkilän tapa hahmottaa maakunnallisuus heikkoja kuntia tekehengittävänä ja Joensuun kaupungin intressejä haittaavana aluekäsityksen muotona oli kytköksissä SDP:ssa 1970-luvulta lähtien omaksuttuun näemykseen läänipohjaisesta väliportaanhallinnosta. Monien muiden ”kaupunkisiipeä” edustaneiden sosialidemokraattien tapaan Heikkilä korosti etenkin 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa puheissaan maakunnallisuuden sijasta Joensuun asemaa joko Pohjois-Karjalan läänin tai vaihtoehtoisesti koko suomenpuoleisen Karjalan hallinnollisena pääkaupunkina. Hänen mukaansa Pohjois-Karjalan lääni oli konkreettinen osoitus ”oikeasta” karjalaisuudesta, minkä vuoksi siitä oli pidettävä kaikin keinoin kiinni.²⁶

Siinä missä Aaro Heikkilä oli valmis ottamaan vastaan Viipurille kuuluneen roolin Karjalan hallinnollisena keskuksena, hänen kollegansa joutui Lappeenrannassa tuskailemaan sitä, kuinka Etelä-Karjala ja sen keskuskaupunki Lappeen-

22. JKKA, AHA, Kansio 1 Luennot ja esitelmät 1969–89, Aaro Heikkilä: Kaupunki onnellisen ihmisen olopaikkana 27.10.1982; vrt. Petri Talvitie, Isojako. Suomen maataloushistorian tuttu tuntematon. *Historiallinen Aikakauskirja* 115 (2017), 486–488.

23. Meuronen 1988, 67–68; vrt. Vesa Puuronen, *Valkoisen vallan lähettiläät. Rasismän arki ja arjen rasismi*. Vastapaino 2001.

24. JKKA, AHA, Kansio 1 Luennot ja esitelmät 1969–89, Aaro Heikkilä: Kunnat ja opiskelija-asuminen 25.10.1979; Kansio 2 Tervehdykset ja puheet 1969–79, Puhe lääkintöhallituksen edustajille 22.9.1977.

25. JKKA, AHA, Kansio 4 Tervehdyksiä, puheita ja kirjoituksia 1960- ja 70-luku, Kuntauudistuksen nolo loppu 22.4.1969; Pekka Ilonen, ”Heikkilän puheet kuntaimperialismia” *Karjalan maa* 20.3.1985.

26. JKKA, AHA, Kansio 5 Kirjeistö 1980–94, Nyt huomio tuotannollisiin työpaikkoihin 5.5.1992; Stig Häggblom, Joensuu övertar Viborgs roll? *Hufvudstadsbladet* 18.10.1987; Matti Sippola, Itsehällinnön tarina. Teoksessa Antti Mykkänen (toim.) *Maakuntaitsehällinto*. Kunnallissalan kehittämissäätö 2016, 13; Erkki Mennola, *Idea maakunnasta*. Kunnallissalan kehittämissäätö 1999, 14; Manninen 2010, 74–81.

ranta olivat ajautumassa hyvää vauhtia Kouvola-keskeisen Kymen läänin ”takamaaksi”. Kölhin mielestä tämä ei ollut historiallisessa mielessä millään muotoa hyväksyttävää. Hän viittasi erityisesti kaupungin korkeaan ikään ja sen edustamiin pitkiin perinteisiin²⁷. Kölhin mukaan Lappeenrannalle kuului asema itsenäisen Etelä-Karjalan tai Kaakkois-Suomen läänin keskuspaikkana jo pelkästään sen vuoksi, että kaupunki oli toiminut vuosina 1721–1743 Savonlinnan ja Kymenkartanon läänin maaherran residenssinä ”samoissa olosuhteissa kuin tälläkin hetkellä”. Tällä hän viittasi Uudenkaupungin rauhan jälkeiseen tilanteeseen, jossa Ruotsi oli menettänyt suuren osan Karjalaa, mukaan lukien Viipurin, Venäjälle. Menneisyystulkintoihin liittyy muistamisen ohella aina myös ”unohtaminen”²⁸. Kölhin kohdalla tämä tarkoitti sen faktan sivuuttamista, että Uudenkaupungin rauhan myötä Haminasta oli tullut todellinen Viipurin perillinen. Lappeenrannan sijasta se oli saanut Itä-Suomessa Viipurille kuuluneet tapulikaupungin oikeudet, Viipurin arvosijan Ruotsin kaupunkien arvojärjestyksessä sekä erilaisia vero- ja tullivapauksia, jolloin Lappeenrannan roolina oli toimia Haminan alaisena markkina- paikkana.²⁹

Kölhi ajoi puheissaan ja kirjoituksissaan läänihanketta koko 1970-luvun. Toiminnan taustalla vaikuttivat tuolloin käynnissä olleet kaavailut lääninhallinnon uudistuksesta sekä uusien läänien perustamisesta. Heikkilälle Joensuun vuonna 1960 saavuttama asema läänin pääkaupunkina edusti merkittävää alueellisen kehittämisen voimavaraa, ja Lappeenrannassa Kölhi pyrki nyt samaan. Hän oli ideoimassa kahta erilaista vaihtoehtoa. 1970-luvun alkupuoliskolla hän asettui tukemaan yhdyskuntasuunnittelukonsultti Lassi Iharvaaran tekemää esitystä jakaa Itä-Suomi kah-

tia. Tällöin alueen eteläosaan syntyisi Lappeenranta-keskeinen, Etelä-Karjalan, Etelä-Savon ja Kymenlaakson maakunnista koostunut Kaakkois-Suomen lääni. Alueen pohjoisosa kuuluisi puolestaan Kuopion ”etupiiriin” ja lääni koostuisi Pohjois-Savon maakunnan lisäksi siihen jälleen yhdistettävästä Pohjois-Karjalan maakunnasta. Idea perustui oletukseen siitä, että Itä-Suomessa ainoastaan Kuopiolla sekä Lappeenrannan, Joutsenon ja Imatran muodostamalla yhtenäisellä suurkaupungilla oli edellytykset kasvaa jopa 200 000 asukkaan kaupunkikeskuksiksi. Tämän vaihtoehdon kuivuttua nopeasti kasaan Kölhi ryhtyi 1970-luvun jälkipuoliskolla puhumaan Etelä-Karjalan oman läänin puolesta, joka oli hänen mielestään toteutettava ”Etelä-Karjalan omaperäisen identiteetin turvaamiseksi”³⁰

Kun sodan melseissä puoliksi tuhoutunut ja evakuoinnit kokenut Lappeenranta ei lääninhallintoa itärajan tuntumassa uudelleen järjestettäessä saanut päättäjien myötätuntoa osakseen, pitäisi tätä myötätuntoa nyt löytyä. Suomen puolelle jäänyt eteläisen Karjalan kolkka tarvitsee tukea myös niiltä siirtokarjalaisilta ja heidän jälkeläisiltään, joiden kannalta ei liene yhdentekevää, miten tälle osalle alkuperäistä Karjalaa käy vastaisissa valtion hallinnon uudelleen järjestelyissä.³¹

Ehdotus ei kuitenkaan päässyt 1980-luvun alkupuoliskolla valtioneuvoston pöydälle, kun hallitus - huonolla menestyksellä - esitti uusien läänien perustamista Kainuuseen, Pirkanmaalle ja Satakuntaan. Idea Etelä-Karjalan omasta läänistä edusti Kölhille yhtä keskeistä työkalua, jonka avulla hän pyrki rakentamaan Lappeenrannan taloudellis-hallinnollista asemaa rajakaupunkina

27. Ikä legitimaationa menneisyysargumentoinnissa ks. Piia Einonen, Menneisyys argumenttina esimodernissa kaupungissa. *Historiallinen Aikakauskirja* 107 (2009), 291.

28. Jouni Tilli, Tiloja, linjauksia, retoriikkaa. Historiapoliitiikan ulottuvuuksia. *Historiallinen Aikakauskirja* 107 (2009), 281.

29. LKA, JKA, Ha:2 Puheet 1972–1985, Jarmo Kölhi: Karelia-tilaisuuden avaus 1.12.1979; Hc:2 Esitelmät, muistiot ym. 1974–79, Yksityiskohtaiset elinkeinoelämän, hallinnon ja koulutuksen kehittämisedellytykset, päiväämätön esitelmä vuodelta 1975; Antti Rähä, *Jatkuvuus ja muutosten hallinta. Hamina ja Lappeenranta Ruotsin ja Venäjän alaisuudessa 1720–1760-luvuilla*. Jyväskylän yliopisto 2012, 16–19.

30. LKA, JKA, Fa:1 Kirjetoisteeet liitteineen ym. 1967–1972, Näkökohtia Lappeenrannan kuntasuunnittelun tavoitteista. Päiväämätön muistio 1960–70-lukujen taitteesta; Ha:2 Puheet 1972–1985, Jarmo Kölhi: Karelia-tilaisuuden avaus 1.12.1979; Lassi Iharvaara, Etelä-Karjalan osa valtakunnallisessa työnjaossa. Teoksessa Heikki Punnonen & Heikki Seppänen (toim.) *Etelä-Karjala tänään*. Viipurilainen osakunta 1968, 2–18; Komiteanmietintö, *Väliportaanhallintokomitean mietintö*. Valtion painatuskeskus 1974; Sippola 2016, 12–14.

31. LKA, JKA, Fa:5 Kirjetoisteeet liitteineen ym. 1979–1982, Toimintaan Etelä-Karjalan läänin perustamiseksi. Päiväämätön julkilausuma vuodelta 1980.

ja rajamaakunnan keskuksena. Hankkeen kariututtua Kölhin puhunnassa vahvistui niin sanottu ydinalue- tai nauhakaupunkiretoriikka eli pyrkimys kytkeä voimakkaimmat naapurikunnat Joutseno ja Imatra tiukemmin osaksi Lappeenrantaa. Tämä tapahtui samoihin aikoihin, kun kansallisella tasolla tietotekniikkaa, teknologiakeskuksia ja muita kaupunkimaisen osaamisyhteiskunnan perusrakenteita peräänkuuluttanut diskurssi ryhtyi raivaamaan tilaa marginaaleista kohti keskustaa.³² Urbaanien keskusseutujen yhteenivoutumisen merkitystä korostavalla retoriikallaan Kölhi tavoitteli Lappeenrannan taloudellishallinnollisen aseman parantamista suhteessa

■ Toisen maailmansodan jälkeinen taloudellinen vaurastuminen ja yhteiskunnan urbanisoituminen loivat Joensuulle ja Lappeenrannalle mahdollisuuden paitsi kaupunkitilan myös liikennevälineiden uudistamiseen 1960-luvulta lähtien. Kuva: Museovirasto, Kansatieteen kuvakokoelma, Pekka Kyytisen kokoelma, KK5596:34.TS.23. Kuvaaja: Pekka Kyytinen.

muihin samankokoisiin kaupunkeihin itäisessä Suomessa. Dominoivalla ja sanelevalla tyylillään hän kuitenkin suututti monesti muiden kuntien sekä maakunnan tasapainoisesta kehittämisestä huolta kantaneen maakuntaliiton edustajat.³³

32. LKA, JKA, Hc:2 Esitelmät, muistiot ym. 1974–1979, II valtiovarainministeri Pirkko Työläjärven vierailu Lappeenrannassa 15.10.1979; Perttu Vartiainen, *Suomalaisen aluepolitiikan kehitysvaiheita*. Sisäasiainministeriö 1998, 9.

33. Mikko Kohvakka, *Kasvukertomus. 40-vuotiaan Lappeenrannan teknillisen yliopiston elämäkerta*. Lappeenrannan teknillinen yliopisto 2009, 80–84.

Retorisessa mielessä on mielenkiintoista, että Kölhi yhdisti Lappeenranta-keskeisen ydinalueajattelunsa idän sijasta kaakkoiseen ilmansuuntaan. Etenkin puhuessaan todellisesta lempeemastaan, liikenteellisten ja kaupallisten yhteyksien luomisesta Neuvostoliittoon, hän kytki Kaakkois-Suomen ja rajan käsitteet tiukasti yhteen. Kölhille Lappeenranta oli ennen kaikkea kaakkoisuomalainen rajakaupunki, joka halusi parhaansa mukaan toimia Viipurin kaltaisena idänkaupan ja -liikenteen solmukohtana. Seuraavaksi käsittelen tarkemmin nimenomaan elinkeino- ja kilpailukykyoluttuvuuden merkitystä Heikkilän ja Kөлhin aluekäsitteissä ja Karjalakuvassa.

Yrittäjyyden, kilpailuvyyden ja rajojen sosiaalinen rakentuminen

Aaro Heikkilää ja Jarmo Kөлhiä yhdisti kaupunginjohtajina heille ominainen liike-elämä- ja markkinatalousmyönteisyys. Toisin sanoen he pyrkivät koko uransa ajan puheillaan ja teollaan edistämään yritysten etuja ja puhuivat varsin lämpimään sävyyn kilpailun ja kilpailuvyyden merkityksestä yhteiskunnassa. Jo vahvan julkisen sääntelyn määrittämällä 1970-luvulla he olivat sitä mieltä, että yrittäjyys ja riskinotto olivat hyväksyttäviä ilmiöitä työpaikkoja ja hyvinvointia luotaessa. Tässä mielessä heidän retoriikkaansa oli SDP:ssa niskanpäällä olleen sääntely- ja suunnitteluajattelun sijasta lähempänä vuonna 1974 perustetun Elinkeinoelämän valtuuskunnan diskurssia, joka toi markkinamyönteisempää näkemystä poliittiseen keskusteluun. Tähän ajatteluun kytkeytyi osittain myös Kөлhin päätös siirtyä SDP:sta kokoomukseen 1970–1980-lukujen taitteessa. Vastaavasti Joensuussa Heikkilää, joka kutsui itseään ”vanhasosialistiksi, yltyöisänmaalliseksi ja tannerilaiseksi”, nimitettiin tietyissä

vasemmistopiireissä ”sosialidemokraattisesta tunnustuksestaan huolimatta kokoomuksen hyväksi työskenteleväksi henkilöksi”.³⁴

Yhteneväisyyksistä huolimatta Heikkilän ja Kөлhin elinkeino- ja kilpailukykypuhunnassa oli myös eroavaisuuksia. Näistä merkittävin liittyi rajaan ja erityisesti tapaan nähdä se joko esteenä tai yhdistäjänä. Molemmat tulkitsivat rajaa ja siihen liittyviä historiallisia viittauksia omasta sosiaalisesta, poliittisesta, kulttuurillisesta ja paikallistaloudellisesta kontekstistaan ja rakensivat sen pohjalta dominoivaksi tarkoitettua narratiiviaan³⁵. 1970-luvulla ja vielä pitkälle seuraavalle vuosikymmenelle itäraja näyttäytyi Heikkilälle ennen kaikkea linjana, joka erotti suomalaiset ja neuvostoliittolaiset toisistaan ja jota ei juuri käynyt kiistäminen.³⁶ Heikkilä totesikin 1990-luvun alussa, kuinka ”me Joensuussa olemme tottuneet sopeutumaan maantieteelliseen asemaamme”, ja kuinka ”kaupankäynti ja matkailu rajantakaiseen Karjalaan on tapahtunut eteläisiä reittejä pitkin”. Tämä näkemys jaettiin laajemminkin Pohjois-Karjalassa, missä ihmiset olivat kääntäneet sodan jälkeen vuosikymmeniksi selkensä itärajan ja Neuvostoliittoon päin.³⁷

Ajatustapa näkyi esimerkiksi 1970-luvulla elinkeinoelämää, erityisesti matkailua ja vientiteollisuutta hyödyttävistä tiehankkeista puhuttaessa. Heikkilän mukaan niin kutsutun Sinisen tien jatkaminen Vaasasta Suomen poikki Pohjois-Karjalaan palveli erinomaisesti Joensuun ja Pohjois-Karjalan asemaa ”Itä-Suomen matkailun solmukohtana”. Heikkilä uskoi, että tien ansiosta ”sekä Skandinavian matkailijoista että suomalaisista matkailijoista entistä suurempi osa tuntee kiinnostusta Karjalaa kohtaan”. Sitä vastoin Niiralaan suunnitellun matkustajaliikenteen rajanylityspaikan³⁸ osalta hän tyytyi toteamaan, että ”rajanylityspaikan aukeamiseen tuntevat

34. LKA, JKA, Ha:2 Puheet 1972–1985, Tervehdys Etelä-Karjalan maakuntaliiton maakuntapäiville 27.10.1975; Juhlapuhe yrittäjäjuhlalla 20.11.1985; Aaro Heikkilä, Sanokaa vaikka kalkiksi, mutta vetoan vakiintuneisuuteen. *Pohjois-Karjala* 8.2.1979; Korhonen 1979; Ritva Väisänen, Kansalainen siirtyi sivuraiteelle. Joensuun kaupunginjohtajalla 30 värikästä virkavuotta. *Karjalainen* 6.2.1994; Ville Okkonen, Elinkeinoelämän yhteiskunnallinen aktivismi politiikan muutoksen taustavoimana 1970-luvulta 1980-luvulle. *Historiallinen Aikakauskirja* 111 (2013), 293–306.

35. Nordgren 2016, 481; Aronsson 2004.

36. Vrt. Gabriel Popescu, *Bordering and Ordering the Twenty-first Century. Understanding Borders*. Rowman & Littlefield Publishers 2012, 2, 9.

37. JKKA, AHA, Kansio 3 Tervehdykset ja puheet 1980–94, Päiväämätön puhe Saimaa-kongressissa 1990-luvun alussa; Ismo Björn, Rajalla ja ytimessä. Teoksessa Ismo Björn (toim.) *Rajan Maakunta. Pohjois-Karjalan historia 1939–2014*. SKS 2014, 14.

38. Matkustajaliikenne Niiralan rajanylityspaikalla alkoi vuonna 1988 ja kansainvälisen rajanylityspaikan statuksen se sai vuonna 1995.

kiinnostusta meillä sellaiset väestöpiirit kuin rintamamiesikäluokat, entiset siirtokarjalaiset ja heidän jälkeläisensä.” Pohjois-Karjalan vientiteollisuutta Heikkilä ei laskenut rajanylityspaikasta kiinnostuneiden joukkoon, vaan hän lausui teollisuuden ”tuntevan kiinnostusta länteen päin avautuvia selviä liikenneväyliä kohtaan”. Heikkilä alkoikin toden teolla puhua Karjalan tasavaltaan suuntautuvan taloudellisen vuorovaikutuksen puolesta vasta 1990-luvun alussa, jolloin hän intoutui pitämään Joensuuta ja Pohjois-Karjalaa ”edelläkävijöinä itärajan ylittävän kaupankäynnin ja matkailun edistämisessä”.³⁹

Heikkilän käyttäytymistä itärajalle annettujen merkitysten suhteen voidaan ennen kaikkea selittää sillä, että Joensuu sijaitsi esimerkiksi Lappeenrantaan verrattuna suhteellisen kaukana rajavyöhykkeestä ja merkittävistä neuvostoliittolaisista asutuskeskuksista. Tällöin ylijarjaisella vuorovaikutuksella vielä suhteellisen suljetun naapurivaltion kanssa ei nähty suoraa vaikutusta elinkeinotoimintaan.⁴⁰ Toisaalta selittävää tekijää voidaan joiltain osin hakea myös Heikkilän arvo maailmasta, jota hän itse nimitti hieman provosoiden ”yltiöisänmaalliseksi”. Heikkilä ei edes YYA-sopimuksen vakiinnuttamassa tilanteessa kaihtanut korostaa sitä, kuinka Suomen historia oli ollut ennen kaikkea ”jatkuvaa itsenäisyystaistelua, jossa ovat erityisessä asemassa vuodet 1939–1944”.⁴¹ Heikkilän isänmaallis-maanpuolustushenkinen puhunta yleistyi 1980-luvun lopulta lähtien, jolloin Suomessa koettiin yleisemminkin ”uuspatrioottinen käänne”.⁴² Hän oli kuitenkin jo tätä ennen, vasemmistoradikalismin aikaan 1960–1970-lukujen taitteessa, ottanut osaa sotiin liittyvään ”muistokonfliktiin”⁴³ esiintymällä julkisesti kutsuntatilaisuuksissa, missä hän korosti asevoimien merkitystä yhteiskunnan kansanvaltaisen järjestyksen sekä sisäisen ja ulkoisen

turvallisuuden ylläpitäjänä. Tällöinkin hän haki argumenteilleen polttoainetta menneisyydestä:

Ranskan valtakunnan tykkeihin oli entisaikaan kirjoitettu sanat: ultima ratio regis, kuninkaan viimeinen keino. Meidän aikanamme, jolloin keskustelu kansallisista eduista ja yksilön turvallisuudesta on huomattavasti monitahoisempaa kuin entisaikana, kysymys asevelvollisuudesta ja aseiden käytöstä turvallisuuden viimeisenä vartijana ovat olleet voimakkaasti esillä, eritoten teidän ikäpolvenne piirissä. Me olemme rauhaarakastavaa väkeä ja haluamme elää mahdollisimman siviilimäisissä oloissa nauttien niistä vapauksista, jotka olosuhteet ja isäin työt ovat meille valmistaneet. Mutta elämän suuriin paradokseihin tuntuu vieläkin kuuluvan se, että organisoitu väkivallan koneisto tarvitaan meidän kaikkien arvojemme varjelemiseksi.⁴⁴

Puhuessaan itänaapurista Heikkilä korosti – K. J. Ståhlbergin perustuslailliseen komiteaan nojautuen – Suomen ”ikuista arkaluontoista suhdetta Venäjään”. Hän painotti Neuvostoliiton romahtamisen aikoihin sitä, kuinka Suomessa jouduttiin kylmän sodan aikana turvautumaan Neuvosto-Venäjän totalitaarisen hirmuhallinnon edessä vaikenemisen kulttuuriin, jota sveitsiläinen historioitsija Jean Rudolf von Salis nimitti ”suomalaisen ovelaksi vaiteliaisuudeksi”.⁴⁵ Heikkilän kohdalla tämä vaiteliaisuus tarkoitti 1970–1980-luvuilla sitä, ettei taloudellisen-kaupallisen vuorovaikutuksen lisääminen Neuvostoliiton kanssa noussut missään vaiheessa hänen alueaktiviteetinsä ja Karjala-kuvansa keskiöön.

Päinvastoin, Heikkilän elinkeino- ja kilpailukykyretoriikka keskittyi kotimaisiin markkinoihin ja läntisiin maailmanmarkkinoihin. Mielenkiin-

39. JKKA, AHA, Kansio 4 Tervehdyksiä, puheita ja kirjoituksia 1960- ja 1970-luku, Aaro Heikkilän vastauksia toimittajalle koskien Sinisen tien merkitystä Joensuulle ja Pohjois-Karjalalle. Päiväämätön moniste; Kansio 2 Tervehdykset ja puheet 1969–79, Otsikoimaton Pohjois-Karjalan tiehankkeita käsittelevä puhe 24.5.1979; Kansio 3 Tervehdykset ja puheet 1980–94, Päiväämätön puhe Saimaa-kongressissa 1990-luvun alussa.

40. Vrt. Popescu 2012, 2.

41. JKKA, AHA, Kansio 3 Tervehdykset ja puheet 1980–94, Puhe juhlistettaessa Suomen 70-vuotista itsenäisyyttä 4.12.1987.

42. Tiina Kinnunen & Markku Jokisipilä, Shifting images of ”our wars”. Finnish memory culture of World War II. Teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.) *Finland in World War II. History, memory, interpretations*. Brill 2012, 450–453.

43. Kinnunen & Jokisipilä 2012, 446–450.

44. JKKA, AHA, Kansio 4 Tervehdyksiä ja puheita 1960–70-luvuilta, Päiväämätön puhe kutsuntatilaisuudessa 1960–70-lukujen taitteessa.

45. JKKA, AHA, Kansio 3 Tervehdykset ja puheet 1980–94, Puhe suojeluskunta- ja lottaseminaarin pääjuhlassa 30.11.1991; vrt. J. R. von Salis, *Uudemman ajan maailmanhistoria 6. Hakaristin varjossa*. WSOY 1966, 373.

toisinta hänen puheessaan oli – yleisestä pohjoiskarjalaisesta kurjuus- ja kehitysaluediskursista poiketen⁴⁶ – tarve korostaa omatoimista yrittäjyyttä, jonka oli korvattava vanhakantainen, valtion sääntelyyn ja normiohjaukseen perustuva keynesiläisyys. Heikkilä ei kuitenkaan tyystin vastustanut valtion aluetukia. Hän peräänkuulutti sellaisia valtioavustuksia, jotka tukivat yhtäältä moderniin teknologiaan nojaavan uuden pk-yrittäjyyden leviämistä pääkaupunkiseudulta Joensuuhun sekä toisaalta kaupanalaa, tavarana ja palvelusten jakelua, mikä tehtävä oli ollut vuonna 1848 annetusta kaupungin perustamisjulistuksesta lähtien kaikkein keskeisin osa ”ilmiötä nimeltä Joensuu”. Hänen mukaansa ”kaupan ympärille tavallaan kasvoi koko se hallinto ja sivistyselämä, joka kaupungin myötä virisi Pohjois-Karjalaan”.⁴⁷

Rajojen sosiaalisen rakentumisen kontekstista käsin Heikkilän elinkeino- ja kilpailukykyretoriikka perustui vastakkainasetteluun ja sitä kautta ”toiseutta” korostaneiden symbolisten rajojen rakentamiseen sekä pääkaupunkiseudun että Savon suuntaan. Heikkilä kävi 1980-luvulla pääkaupunkikeskeistä aluepolitiikkaa vastaan vaatimalla valtiovallalta viimeisten ”tapuli-

■ Vahvasti puutalovaltainen Lappeenranta sai ensimmäisen kerrostalonsa vasta vuonna 1938 ja kaupungin modernimpi yleisilme alkoi näkyä vasta 1960-luvun jälkipuoliskolta lähtien. Kuvat: Museovirasto, Historian kuvakokoelma, HK19950323:5562 ja Historian kuvakokoelma, Matti Poutavaaran kokoelma, HK19880108:8839. Kuvaajat: Teuvo Kanerva ja Matti Poutavaara.

kaupunkijäänteiden” purkamista ja Joensuulle samanlaisia menestyksen edellytyksiä tietotekniikan yrityksistä ja osajista kilpailtaessa kuin mitä oli julkisin varoin luotu Helsingin seudulle. Hän toimi myös näyttävän, kalliin ja Suomen oloissa poikkeuksellisen imagokampanjan kasvoina kehottaessaan tv-mainoksissa sekä *Helsingin Sanomien* sivun kokoisissa ilmoituksissa eteläsuomalaisia yrittäjiä muuttamaan Joensuuhun, missä pystyi palaamaan ”ihmisen oikeaan olomuotoon, itsenäisyyteen”. Savolaisille hän esitti puolestaan vaatimuksen Heinäveden liittämistä Pohjois-Karjalaan, jotta siellä sijaitseva, matkailun kannalta keskeinen Valamon luostari saataisiin palautettua ”aidolle ortodoksiselle maaperälle”, mikä oli ollut tarkoitus jo 1950-luvun lopulla Pohjois-Karjalan lääninä luotaessa. Tämä

46. Ks. esim. Ismo Björn, Syrjäseudun ääni – reuna-alueen voima. Teoksessa Ismo Björn & Jukka Kokkonen (toim.) *Politiisia ääniä Pohjois-Karjalassa. Artikkeleita itäsuomalaisesta politiikanteosta*. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys 2012, 7–14.

47. JKKA, AHA, Kansio 2 Tervehdykset ja puheet 1969–79, Puhe S. A. Tervo yhtymän täyttäessä 25 vuotta 2.4.1978; Puhe Kesko Oy:n toiminnan 60-vuotisjuhlassa 1.4.1979; Kansio 3 Tervehdykset ja puheet 1980–94, Puhe Ranskan suurlähettiläälle 30.9.1981; Puhe Joensuun yliopistopäivänä 16.1.1984.

rajojen erottavaa ulottuvuutta painottanut käytäntö soti Heikkilän muuten viljelemää suvaitsevaisuusretoriikkaa vastaan.⁴⁸

Lappeenrannan kaupunginjohtaja Jarmo Kõlhi kytki puolestaan rajojen toisen, ihmisryhmiä yhdistävän ulottuvuuden itärajan ylittävään taloudelliseen kanssakäymiseen.⁴⁹ Kõlhille Lappeenrannasta Viipuriin ja Suomenlahdelle vievä vesitie eli Saimaan kanava, vuonna 1975 kansainväliselle liikenteelle avattu Nuijamaan raja-asema sekä rautatieliikenteen kansainvälinen rajanylityspaikka Vainikkalassa kytkivät Lappeenrannan osaksi ulkomaankauppaa ja tekivät näin ollen rajakaupungista kaupallisessa ja logistisessa mielessä Viipurin manttelinperijän ja välittäjän Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Tämä asema kuului Kõlhin mielestä Lappeenrannalle kuin luonnostaan, olihan kaupunki perustettu vuonna 1649 Lappeen pitäjän markkinapaikalle, ”jossa Saimaan järivialueen asujaimisto vaihtoi tuotteensa Viipurin kauppiaiden kanssa”.⁵⁰

Kõlhille ”Venäjän vallankumous ja sen myötä syntynyt ideologinen muuri” edustivat voimakasta kaupankäynnin estettä:

Vaikka Suomi valtiona olisi voinut kehittyä itä- ja länsimarkkinoiden välittäjäksi, eräänlaiseksi pohjoisen Euroopan foinikialaisvaltioksi, kehitys oli aivan päinvastainen.

Hänen mukaansa nämä ongelmat olivat idänkaupan elpymisestä huolimatta edelleen voimassa 1970–1980-luvuilla, mikäli tilannetta tarkasteli Lappeenrannan näkökulmasta. Kõlhin johdolla Vainikkalan rajanylityspaikan läheisyyteen oli perustettu tullatulle ja tullaamattomalle tavaralle vapaavarasto, jonka toivottiin lisäävän Etelä-Karjalan osuutta idänkaupassa. Niin ikään Saimaan kanavan alkupäähän rakentui 1980-luvulle tulta-

essa Mustolan satamaterminaali- ja kuljetuskeskus, joka Kõlhin puheissa vertautui suurellisesti Viipurin Uuraan satamaan. Tästä huolimatta Lappeenranta jäi Kõlhin harmiksi idänkaupassa monessa kohdin sivustaseuraajaksi. Syynä tähän olivat valtiojohtoisessa idänkaupassa vallinneet monopolit, joita pyörittivät ministeriöiden virkamiehistä ja Etelä-Suomen suurten yhtiöiden vuorineuvoksista koostuneet pienet piirit. Näihin sisäpiireihin oli Lappeenrannan seudun pienempien yritysten hankala päästä osallisiksi – niin suotuisalla paikalla kuin ne maantieteellisesti sijaitisivatkin.⁵¹

Aaro Heikkilän tavoin pk-yrittäjyyden ja avoimen kilpailun puolesta puhunut Kõlhi joutui-kin tyytymään 1970–1980-luvuilla kritisoimaan ”komentotaloutta” sekä rakentamaan puheilla ja teoilla Lappeenrannan valmiuksia osallistua idänkauppaan heti kun se olisi myös ”Neuvostoliittoon johtavien kulkuyhteyksien varrella asuville mahdollista”:

Svetogorskin sellukombinaatin uudistaminen sekä Viipurin ja Leningradin hotellien rakentaminen ovat hankkeita, jotka erityisen hyvin soveltuvat Etelä-Karjalan rooliin taloudellisen yhteistyön kehittämässä. Valitettavaa on kuitenkin ollut se, että yrittäjät ovat useimmiten löytyneet muualta eikä Etelä-Karjala näin ollen ole siinä määrin voinut kirjata tätä toimintaa hyväkseen kuin olemme etukäteen odottaneet. Vastaisuudessa varmasti tässäkin suhteessa on löydettävissä keinoja, jotka lisäävät oman alueemme yrittäjien mahdollisuuksia osallistua tämänkaltaiseen taloudelliseen yhteistyöhön nykyistä kiinteämmin ja monipuolisemmin.⁵²

Juristina Kõlhi pyrki tekemään Suomen ja Neuvostoliiton välisistä sopimuksista, kuten YYA-

48. JKKA, AHA, Kansio 3 Tervehdykset ja puheet 1980–94, Pohjois-Karjalan tietotekniikkakeskus Oy:tä koskeva neuvottelutlausuus 15.10.1984; Kansio 1 Luennot ja esitelmät 1969–89, Teleliikenne osana aluepolitiikkaa. Esitelmä 12.6.1987; Joensuu vuonna 2000. Esitelmä 20.11.1989; Aaro Heikkilä, Joensuu hyötynyt suuresti mikkeliläisten tyhmyydestä. *Pohjois-Karjala* 31.12.1983; Seppo Kaisla, Kaupunginjohtajista mainosvaltteja. Joensuu panostaa Heikkilän imagoon. *Uusi Suomi* 24.3.1987. Rajojen erottavasta ja yhdistävästä ulottuvuudesta ks. Anssi Paasi, *Territories, Boundaries and Consciousness. The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border*. Wiley 1996, 27–28.

49. Vrt. Paasi 1996, 27–28; Popescu 2012, 9.

50. LKA, JKA, Hc:1 Esitelmät, muistiot ym. 1966–1973, Lappeenranta historiansa ja tulevaisuuden suunnitelmien valossa. Päiväämätön esitelmä 1970-luvun alusta.

51. LKA, JKA, Fa: 2 Kirjetoisteet 1973, Tutkimus rajakaupan pysyvän tuotenäyttely- ja informaatiokeskuksen perustamisesta Lappeenrantaan 15.8.1973; Hc:3 Esitelmät, muistiot ym. 1980–1992, Kymen lääni itä-länsikaupan solmukohtana. Päiväämätön esitelmä vuodelta 1987; Inkeri Hirvensalo & Pekka Sutela, *Rahat pois bolševikeilta. Suomen kauppa Neuvostoliiton kanssa*. Siltala 2017, 225–227.

52. LKA, JKA, Ha:2 Puheet 1972–1985, Avauspuhe Neuvostoliiton kaupan seminaariin 8.5.1981.

sopimuksesta ja pitkän tähtäimen taloudellista yhteistyötä koskevasta PTO-ohjelmasta sellaisia tulkintoja, jotka korostivat uusien mahdollisuuksien etsintää kaupan, matkailun ja teollisten toimintojen laajentamiseksi. Tässä kohdin hän turvautui taktisessa mielessä myös Karjalakäsitteeseen ja sen pitkälti myyttien varaan rakentuneeseen ”eksistentiaaliseen hermoon”⁵³ puhuessaan ”karjalaisuuteen olennaisena osana liittyvästä taloudellisesta aktiviteetista ja yritteliäisyydestä” sekä valtion taholta tulevan ”pienen sivustatuen” tarpeesta ”Karjalan kansan kamppaillessa niin oman heimon kuin koko kansankin hyväksi”. Myös kaupungin pitkälti omistamat yhtiöt, kuten vuonna 1985 perustettu teknologiakeskus Kareltek sekä vuonna 1987 toimintansa aloittanut teknologian ja kaupan alan täydennyskoulutuskeskus Carelia Congress pyrkivät nimiensä kautta välittämään mielikuvaa siitä, kuinka kaupankäynti ja huipputeknologi-
aan perustuva uusi yrittäjäyys ovat nimenomaan (etelä)karjalaisia ominaisuuksia.⁵⁴

Jarmo Kõlhin haave Lappeenrannasta Viipurin (idän)kaupallisen aseman perijänä alkoi saada katetta vasta 1990-luvun alussa Neuvostoliiton romahdettua, mikä hävitti idänkauppaa säädelleen pääkaupunkikeskeisen sisäpiirin ja mahdollisesti suorien kaupallisten yhteyksien syntymisen Pietarin ja Lappeenrannan välille. Tätä kehitystä edesauttoi Kõlhin mukaan Lappeenrannassa säilynyt muistijälki niistä taloudellisista hyödyistä, joita asioiminen Viipurissa ja Pietarissa tuotti 1900-luvun alkupuoliskolla. Kõlhi itse oli 1960-luvun lopulta lähtien yksi aktiivisimmista muistijäljen ylläpitäjistä.⁵⁵

Kulttuurin vahva välinearvo

Jos oli elinkeino- ja kilpailukykyulottuvuudella vahva asema kaupunginjohtajien aluekäsit-

tyssä ja Karjala-kuvassa, myös kulttuuri näyttäytyi heidän ajattelussaan ja puhunnassaan vahvan välineellisenä. Sekä Aaro Heikkilää että Jarmo Kõlhiä ajoi eteenpäin koulutusoptimismi, 1950-luvun lopulta lähtien vahvistuneesta inhimillisen pääoman teoriasta ammennettava ajatus, että ammatillinen, tieteellinen ja taiteellinen osaaminen korreloi kaupungin ja sitä ympäröivän alueen (taloudellisen) menestyksen kanssa.⁵⁶ Se, mitä kulttuuri ja siihen kytkeytyneet osaamisen kirjo tarkoittivat, sai kuitenkin kaupunginjohtajien puhunnassa hieman toisistaan poikkeavan merkityksen.

Heikkilä ymmärsi kulttuurin laaja-alaisena ilmiönä. Sen keskiössä oli ”hegeliläis-snellmanilainen” sivistys, joka ”kattaa kaiken inhimillisen tietämisen ja taitamisen elinkeinoista kaikenlaiseen hengenviljelyyn”. Hegelin ja Snellmanin lisäksi Eino Kailan, Oiva Ketosen ja Bertrand Russellin kaltaisia filosofeja ihailut Heikkilä korosti läpi 1970–1980-lukujen, kuinka kulttuuri vaikutti ”aivan arkipäiväisiin asioihin, maassamuuttoon, kuntien talouteen ja peräti kuntien olemassaoloon”. Tämän vuoksi hän koki tärkeäksi Joensuussa aikanaan valitun strategian rakentaa kaupunkiin mahdollisimman kattava toisen asteen oppilaitosverkko, jolloin ”Pohjois-Karjalasta voidaan saada ehkä merenkulkualaa lukuun ottamatta kaikkien peruslinjojen ja tärkeimpien opintolinjojen mukainen koulutus”. Vastaavasti Joensuun monitieteinen yliopisto, jota Heikkilä nimitti Karjalan yliopistoksi, takasi sen, että kaupunki ja kansakunta saivat ”kansantaloudellista hyötyä” niistä voimavaroista, jotka olivat ”korkeakoulutetuissa aivoissa”.⁵⁷

Heikkilän mukaan karjalaisesta kulttuurista saatava kansantaloudellinen hyöty oli ammennettavissa esimerkiksi musiikkitapahtumista, kuten vuonna 1981 ensimmäisen kerran järjestetyistä Joensuun Laulujuhlista:

53. Nordgren 2016, 484, 488.

54. LKA, JKA, Ha:2 Puheet 1972–1985, Karelia-tilaisuuden avaus 1.12.1979; Puhe IV Kaakon Messujen avajaistilaisuudesta 10.7.1982; Ha:3 Puheet 1986–1992, Kaupungin puheenvuoro Etelä-Karjalan yrittäjien tilaisuuteen 15.10.1986.

55. LKA, JKA, Hc:3 Esitelmät ja muistiot ym. 1980–1992, Lappeenrannan sekä Viipurin ja Leningradin alueen yhteistyö idänkaupassa. Esitelmä 10.5.1991; vrt. Hirvensalo & Sutela 2017, 250.

56. Theodore W. Shultz, Investment in human capital. *The American Economic Review* 51 (1961), 1–17; Marja Jalava, *The University in the Making of the Welfare State*. Peter Lang 2012, 45–49.

57. JKKA, AHA, Kansio 2 Tervehdykset ja puheet 1969–79, Päiväämätön puhe 1970-luvulta Suomen kulttuurirahaston edustajille ja maakuntarahastojen asiamiehille; Puhe Itä-Suomen 8. maapäivillä [27–28.3.1980]; Kansio 3 Tervehdykset ja puheet 1980–94, Uudenvuodentervehdys 31.12.1983; Pekka Kivioja, Kaupunginjohtaja Heikkilä: Olen syntisistä syntisin, huonoista huonoin. *Pohjois-Karjala* 2.6.1984; Aaro Heikkilä, Joensuun yliopisto – viisaiden miesten hanke. *Sanansaattaja Joensuusta. Joensuun yliopiston tiedotuslehti* 18.2.1987, 1–3.

Joensuun Laulujuhlat eivät ole vain korkeatasoinen taidetapahtuma vaan laulujuhlatorilla elää karjalainen kauppaperinne.

Tällä hän viittasi Joensuun palveluammattivaltaiseen elinkeinorakenteeseen, jonka merkitys tulisi vain korostumaan tulevaisuudessa. Tätä varten oli tärkeää ylläpitää Joensuun ”edelläkävijäasemaa”, jonka se oli jo 1970-luvulla saavuttanut perustamalla ensimmäisten kaupunkien joukossa kuntarajat ylittävän maakuntakirjaston, alueteatterin, aluetaidemuseon ja alueorkesterin. Historian käytön näkökulmasta nämä kulttuuri-instituutiot toimivat virallisesti hyväksytyinä areenoina, joiden tärkeänä roolina oli taloudellisestikin merkittävän paikallisen karjalaisen yhtenäisyyden ja yhteisöllisyyden luominen ja säilyttäminen.⁵⁸

Meillä on täydet mahdollisuudet päästä kartalle maan yrittäjäystävällisimpänä kaupunkina. Meillä on [1980-luvulle] kaksi päätaavoitetta ja olemme valmiita panostamaan erityisesti kahteen asiaan: elinkeinoelämän tukemiseen ja kulttuuripalvelujen kehittämiseen. Tässä taitavat menestyvät, taitamattomat tekevät vararikon.⁵⁹

Puhumalla ”kulttuuriystävällisestä koulukaupungista” Heikkilä halusi myös luoda mielikuvaa suvaitsevaisesta ja suurpiirteisestä ilmapiiristä, jossa viihtyisi asukkaiden ohella myös pk-yrittäjyyttä tukeva luonnontieteellinen tutkimustoiminta. Tällainen retoriikka linkittyi vahvasti 1980-luvulla sääntely-yhteiskunnan marginaalissa vahvistuneeseen kaupunki- ja tietotaitovetoiseen kilpailukydiskurssiin.⁶⁰ Suvaitsevaisuus ja suurpiirteisyys eivät kuitenkaan tarkoittaneet sellaista tutkimus- ja koulutusfilosofiaa, missä nuoret tekivät vain sitä, mikä on ”hauskaa ja huvittavaa”. Heikkilän mukaan ”kasvaminen ja kasvattaminen ovat pakottamista ja pakottautu-

mista”. Tässä kohdin hän nosti esimerkiksi ruotsin kielen aseman Joensuussa.

Skandinaviassa asuu yli 20 miljoonaa ihmistä, jotka ymmärtävät ja puhuvat ruotsia. Ellemme halua katkaista juuriamme menneisyyteen ja siltaamme likeisimpiin naapureihimme, emme voi hylätä toista kansalliskielitämme ruotsia täällä Viipurin perilliskaupungissa. I gamla Viborg taltes fyra språk.⁶¹

Siinä missä Heikkilä katsoi vaalivansa Viipurin ruotsalaista ja länsimaista (kulttuuri)perintöä, Viipurin venäläisyys oli vahvassa asemassa Jarmo Kõlhin – yksioikoisessa – kulttuuriajattelussa. Hänelle Lappeenrannan asema Viipurin perillisenä ja Karjalan pääkaupunkina tarkoitti venäläisen ja suomalaisen kulttuurin yhdistämistä. Kulttuuri puolestaan rajautui Kõlhin ajattelussa tarkoittamaan voittopuolisesti taloudellisia aktiviteetteja, joille ”luontaisia edellytyksiä” loi sijainti rajalla. Tätä ”nyky-Karjalalle ominaista piirrettä” oli jossain määrin hämärtänyt ”sinänsä arvokas” siirtokarjalaisuus ja siihen kytkeytynyt karjalaisen tieteen ja taiteen tallennus jälkipolville. Puhuessaan tarpeesta palauttaa ympäri maata pirstotut Karjalaa käsittelevät taidekoelmat ”omalle alueelle” Kõlhi ajattelikin ennen kaikkea johtamansa kaupungin matkailuelinkeinon vetovoimaisuuden kohentamista.⁶²

Kulttuurin rajautuminen taloudellisiin kysymyksiin Kõlhin puhunnassa merkitsi myös sitä, että koulutuksen ja tutkimuksen osalta hän keskittyi vahvistamaan Lappeenrannan teknillistä ja ennen kaikkea kaupallista osaamista. Kaupungin tähdätessä Viipurin kaltaiseksi idänkaupan välittäjäksi se tarvitsi riittävän korkeasti koulutettuja asiantuntijoita sekä toisen asteen oppilaitoksista että Lappeenrannan teknillisestä korkeakoulusta (LTKK), jonka katsottiin vaalivan Viipuriin 1920–1930-luvuilla suunnitellun taloudellisen korkeakoulun perinteitä.⁶³

58. JKKA, AHA, Kansio 2 Tervehdykset ja puheet 1969–79, Puhe Itä-Suomen 8. maapäivillä [27–28.3.1980]; Kansio 3 Tervehdykset ja puheet 1980–94, Puhe elinkeinojen kehittämisseminaarissa 28.–29.10.1983; Puhe valtakunnallisessa matkailukauden avajaisissa 1.6.1985; Peter Aronsson, *Uses of the Past. Nordic Historical Cultures in a Comparative Perspective. Culture Unbound. Journal of Current Cultural Research* 2 (2010), 556.

59. Jouko Salmela, Kaupunginjohtajan isänpäivätervehdys: 'Olen lempeä mies!' *Karjalan maa* 11.11.1979.

60. Heiskala 2006, 24.

61. JKKA, AHA, Kansio 3 Tervehdykset ja puheet 1980–94, Puhe Ruotsin viikon Joensuun tilaisuudessa 25.9.1990.

62. LKA, JKA, Ha:2 Puheet 1972–1985, Karelia-tilaisuuden avaus 1.12.1979.

63. Kohvakka 2009, 85–97.

Maantieteellinen asemamme ja hyvät yhteytemme itäiseen naapurimaahamme, Saimaa vesitienä ja vapaa-ajan suurenmoisena viettoalueena sekä yritteliäs väestö takaavat Lappeenrannalle jatkuvat kehittymisen mahdollisuudet. [...] Näissä kehityskuvioissa koulutuksella on ratkaiseva merkitys ja eritoten teknillisessä korkeakoulussa annettava opetus ja suoritettava tutkimus on avainasemassa. Ne olisi rakennettava pääosiltaan omien tuotannollisten mahdollisuuksiemme sekä tarkoin selviteltyjen koulutustarpeiden pohjalle. En saata tässä yhteydessä olla mainitsematta kaupallisen koulutuksen aloittamista teknillisen korkeakoulun suojissa.⁶⁴

Kölhin teknokraattisen kulttuuritahdon tärkein hedelmä, kauppatieteellisen koulutuksen ja tutkimuksen aloittaminen LTKK:ssa, oli kypsä pömittäväksi vuonna 1991. Tuolloin viimeisiä vuosia kaupunginjohtajana toiminut Kölhi saattoi todeta, kuinka kaupunki ”tunsi suurta tyydytystä vuosien toiveiden täyttymisestä”.

Perimmäinen päämäärä on ollut kaupallisen korkeakouluopetuksen käynnistäminen – alun perin Viipurissa – nyt Lappeenrannassa. Lappeenrannan näkökulmasta [tämä] on varmasti jo tällaisenaan riittävä osoittamaan Viipurin keskeisen merkityksen.⁶⁵

Aluekäsitteiden ja Karjala-kuvan kontekstuaalinen ja strateginen luonne

Olen tässä artikkelissa tarkastellut Joensuun ja Lappeenrannan kaupunginjohtajien aluekäsitteiden ja niihin kytkeytyneiden Karjala-kuvien muokkautumista heidän pyrkiessään rakentamaan johtamastaan kaupungista uutta keskuspaikkaa itäiseen Suomeen. Pyrin osoittamaan, kuinka eri aluekäsitteet ja Karjala-kuvat tulivat

näkyviksi erilaisissa alueellisissa ja paikallisissa konteksteissa, ja kuinka ne enemmän tai vähemmän tietoisesti valjastettiin palvelemaan tietynlaisia tarpeita ja tulevaisuuden tavoitteita. Tässä prosessissa myös historian (hyväksi)käytöllä, historiapolitiikalla, oli oma roolinsa.⁶⁶

Edellä kuvaamani kilpa Karjalan keskuspaikasta on mahdollista asemoida niiden lukuisten alueellisten valtakamppailujen joukkoon, joissa perusteita omille näkemyksille haettiin varsin usein ja valikoiden eri asiayhteyksistä – myös historiasta.⁶⁷ Heikkilän ja Kölhin aluekäsitteistä yhdisti heidän Karjala-kuvansa instrumentaalisuus. Heille Karjala sekä sen historialle ja kulttuurille annetut merkitykset edustivat ”ideologista ja kaupallista työkalua”⁶⁸, jonka turvin saattoi yrittää parantaa kaupungin hallinnollista ja ennen kaikkea taloudellista asemaa. Toisin sanoen karjalaisuuteen liittyvä alueidentiteettipuhunta – aivan kuten kaupunkia suuremmat aluekokonaisuudet, lääni ja maakunta – saivat positiivisia tai negatiivisia merkityksiä kaupunginjohtajien aluekäsitteistä välittäneissä puheissa riippuen siitä, palvelivatko vai horjuttivatko ne alueen keskuskaupungin elinvoimaa ja johtajuutta. Siinä missä lääni edusti kaupunginjohtajille ”vahvuuden varastoa”⁶⁹, josta oli mahdollista ammentaa konkreettisia ja symbolisia rakennusaineita oman kaupungin aseman pönkittämiseen, näyttäytyi maakunta(liitto) heille enemmänkin kaupungin johtoasemaa horjuttavana kilpailijana ja vallantavoittelijana, joka ajoi liiaksi pienempien kuntien asiaa ja tasapäästäväan aluerakenteen ideaa.

Haluan kuitenkin korostaa, että kaupunginjohtajat eivät olleet millään muotoa täysin autonomisia toimijoita, vaan alistaisia niille henkilöhistorioista, ammatillisesta asemasta sekä alueen historiallisista, tilallisista ja institutionaalisista muodoista koostuneille rakenteellisille rajoitteille, joiden puitteissa he olivat pakotettuja toimimaan⁷⁰. Näiden osatekijöiden monimutkainen

64. LKA, JKA, Ha:2 Puheet 1972–1985, Uudenvuodenpuhe 1.1.1976.

65. LKA, JKA, Hb:2 Tervehdykset tilaisuuksiin ja käsiöjelmiin, Viipuri Lappeenrannan näkökulmasta. Kirjoitus pääkaupungin viipurilaisten julkaisuun 31.10.1989; Ha:3 Puheet 1983–1992, Tervehdys LTKK:n lukuvuoden avajaisilaisuuteen 3.9.1991.

66. Tilli 2009, 280–281; Anssi Paasi, Regional Planning and the Mobilization of Regional Identity. From Bounded Spaces to Relational Complexity. *Regional Studies* 47 (2013), 1208.

67. Katajala 2009, 228.

68. Nordgren 2016, 487.

69. Markkola 2009, 274.

70. Paasi 2013, 1209.

yhteisvaikutus selittää esimerkiksi sitä, miksi kaupunpana merkittävistä neuvostoliittolaisista asutuskeskuksista sijainneen Joensuun kaupunginjohtajan puheissa valtakunnan itärajan ylittävän vuorovaikutuksen edistämisyhtymykset saivat pienemmän roolin verrattuna hänen lappeenrantalaiseen kollegaansa.

Toisena esimerkkinä voidaan käyttää eroavaisuuksia kaupunginjohtajien instrumentaalisten kulttuurikäsitteiden sisällössä. Heikkilän tapaan nostaa esiin monipuolisesti erilaisia musiikki- ja kulttuuritapahtumia voidaan selittää paitsi hänen laajalla humanistis-filosofispainotteisella luke-neisuudella, myös Joensuussa jo ennen häntä valitulla polulla, jolla edeten oli pyritty kehittämään kaupungista monipuolinen koulu- ja

kulttuurikaupunki. Vastaavasti Köllhin argumentaatiosta paistoi läpi sekä hänen oma kiinnostus teknis-taloudellisiin kysymyksiin että Lappeenrannan ja Etelä-Karjalan vahva teknokraattinen perusvire, joka juonsi juurensa pitkälle menneisyyteen. Olenkin artikkelissani osoittanut, kuinka aluekäsitteet ja Karjala-kuvat ovat vahvasti kontekstuaalisia, kuinka ne muokkautuvat poliittisten strategioiden kautta ja kuinka ne voidaan valjastaa palvelemaan erilaisia tarkoituksia⁷¹.

FT Mikko Kohvakka työskentelee tutkijana Itä-Suomen yliopiston historian- ja maantieteiden laitoksella. Sähköposti: mikkko@uef.fi.

71. Vrt. Michael Keating, *The New Regionalism in Western Europe*. Edward Elgar 1998, 92.